

A KÖZ- ÉS FELSŐOKTATÁS
ELŐTT ÁLLÓ KIHÍVÁSOK A XXI. SZÁZADBAN
KELET-KÖZÉP-EURÓPÁBAN AZ OKTATÁSI REFORMOK TÜKRÉBEN

Nemzetközi tudományos konferencia
Beregszász, 2019. március 28–29.

Tanulmánykötet

ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ
У СФЕРІ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ СХІДНОЇ
ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

Міжнародна науково-практична конференція
Берегове, 28–29 березня 2019 року

Збірник наукових робіт

CHALLENGES OF THE 21ST CENTURY
IN THE FIELD OF SECONDARY AND HIGHER EDUCATION OF EASTERN
AND CENTRAL EUROPE IN LIGHT OF EDUCATIONAL REFORMS

International Academic Conference
Berehove, March 28–29, 2019

Selected papers

**A KÖZ- ÉS FELSŐOKTATÁS ELŐTT ÁLLÓ KIHÍVÁSOK
A XXI. SZÁZADBAN KELET-KÖZÉP-EURÓPÁBAN
AZ OKTATÁSI REFORMOK TÜKRÉBEN**

Nemzetközi tudományos konferencia
Beregszász, 2019. március 28–29.

Tanulmánykötet

Szerkesztette:

*Berghauer-Olasz Emőke, Gávriljuk Ilona,
Hutterer Éva és Pallyay Katalin*

„RIK-U” Kft.
Ungvár
2019

УДК (ЕТО): 061.3(477.87)

K– 93

A kiadvány a 2019. március 28–29-én Beregszászban a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Pedagógia és Pszichológia Tanszéke által rendezett *A köz- és felsőoktatás előtt álló kihívások a XXI. században Kelet-Közép-Európában az oktatási reformok tükrében* című nemzetközi tudományos konferencián elhangzott előadások anyagát tartalmazza.

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Kiadói Részlege és Pedagógia és Pszichológia Tanszéke
közreműködésével.

Szerkesztette:

*Berghauer-Olasz Emőke, Gávriljuk Ilona,
Hutterer Éva és Pallay Katalin*

Korrektúra: *Grica-Varcaba Ildikó, Lőrincz Marianna, Kordonec Olekszandr*

Tördelés: *Tótin Viktória, Dobos Sándor*

Borítóterv: *Dobos Sándor*

A borítón a Pedagógia és Pszichológia Tanszék tanító és óvodapedagógia szakos hallgatói láthatók. A felvételeket Csopák Éva és Espán Margaréta a tanszék rendezvényein készítette.

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felelnek: *Orosz Ildikó, Dobos Sándor*

A közölt tanulmányok tartalmáért a szerzők a felelősek.

A tudományos rendezvényt és a kiadvány megjelenését támogatta:

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG

BETHLEN GÁBOR
Alap

Kiadó és nyomdai munkák: „RIK-U” Kft.
88000 Ungvár, Gagarin u. 36. E-mail: print@rik.com.ua
Felelős vezető: Sztanyisevszkij Jevgen

ISBN 978-617-7692-33-0

© A szerzők, 2019

© A szerkesztők, 2019

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2019

ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ У СФЕРІ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ СХІДНОЇ ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

Міжнародна науково-практична конференція
Берегове, 28–29 березня 2019 року

Збірник наукових робіт

За редакцією:

*Емьовке Бергхауер-Олас, Ілона Гаврилюк,
Єва Гуттерер та Каталін Поллої*

ТОВ «РІК-У»
Ужгород
2019

УДК: 061.3(477.87)

К– 93

Збірник містить матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Виклики XXI століття у сфері середньої та вищої освіти Східної та Центральної Європи в процесі реформування освіти», яка відбулася 28–29 березня 2019 року в м. Берегове. Організатор конференції – кафедра педагогіки та психології Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II.

Підготовлено Видавничим відділом спільно з
кафедрою педагогіки та психології Закарпатського угорського
інституту ім. Ференца Ракоці II

За редакцією:

*Емьовке Бергхауер-Олас, Ілона Гаврилюк,
Єва Гуттерер та Каталін Поллої*

Коректура: *Ільдико Гріца-Варцаба, Маріанна Леврінци, Олександр Кордонець*

Верстка: *Вікторія Товтін, Олександр Добош*

Обкладинка: *Олександр Добош*

На обкладинці: студенти спеціальностей «початкова освіта» та «дошкільне виховання» кафедри педагогії та психології. Фото зроблені Євою Чопак та Маргаритою Ешпан на кафедральних заходах.

УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр “Опацої Черє Янош” при ЗУІ ім. Ф.Р. II*

Відповідальні за випуск: *Ільдико Орос, Олександр Добош*

За зміст опублікованих статей відповідальність несуть автори.

Проведення конференції та друк збірника здійснено за підтримки:

Видавництво та поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»
88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36. E-mail: print@rik.com.ua
Генеральний директор: Станішевський Євген Вікторович

ISBN 978-617-7692-33-0

© Автори, 2019

© Редактори, 2019

© Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

**CHALLENGES OF THE 21ST CENTURY
IN THE FIELD OF SECONDARY AND HIGHER
EDUCATION OF EASTERN AND CENTRAL EUROPE
IN LIGHT OF EDUCATIONAL REFORMS**

International Academic Conference
Berehove, March 28–29, 2019

Selected papers

Edited by:

*Emőke Berghauer-Olasz, Ilona Gávriljuk,
Éva Hutterer and Katalin Pallay*

”RIK-U” LLC
Uzhhorod
2019

УДК (UDC): 061.3(477.87)
К– 93

The publication contains the materials of the international academic conference “Challenges of the 21st century in the field of secondary and higher education of Eastern and Central Europe in light of educational reforms” held on 28–29 March, 2019 in Berehove. The academic event was organized by the Department of Pedagogy and Psychology of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education.

Prepared at the Publishing Department of Ferenc Rákóczi II
Transcarpathian Hungarian College of Higher Education in cooperation with
the Department of Pedagogy and Psychology

Edited by:

*Emőke Berghauer-Olasz, Ilona Gávriľjuk,
Éva Hutterer and Katalin Pallay*

Proof-reading: *Ildikó Grica-Varcaba, Marianna Lőrincz, Olekszandr Kordonec*

Makeup: *Viktória Tótin, Sándor Dobos*

Cover design: *Sándor Dobos*

The book cover features students of the Department of Pedagogy and Psychology. The photographs of extra-curricular activities were taken by Éva Csopák and Margaréta Espán.

Universal Decimal Classification (UDC): *The Apáczai Csere János Library of
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education*

Responsible for publishing: *Ildikó Orosz, Sándor Dobos*

Authors are responsible for the content of research papers.

The international academic conference and the publication of studies sponsored by:

Publishing and printing: "RIK-U" LLC
88000 Uzhhorod, Gagarin Street, 36. E-mail: print@rik.com.ua
Responsible manager: Jevgen Stanyisevskiy

ISBN 978-617-7692-33-0

© Authors, 2019

© Editors, 2019

© Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

TARTALOM

Baracsi Ágnes: PÁLYAKEZDÉS A „FEKETE PEDAGÓGIA” ÁRNYÉKÁBAN.....	21
Berghauer-Olasz Emőke: A KINETIKUS ISKOLARAJZ MINT KÖZÖSSÉGEK REJTETT KAPCSOLATAINAK FELTÁ- RÓ MÓDSZERE.....	31
Bida Olena: EGÉSZSÉGES ÉLETMÓDRA NEVELÉS A PE- DAGÓGUSKÉPZÉS FOLYAMATÁBAN.....	41
Cséke Katalin: ROMA TANULÓK HELYZETÉNEK TANÁRI PERCEPCIÓI	47
Csoóri Zsófia: A PEDAGÓGUSKÉPZÉS FEJLŐDÉSÉNEK SAJÁTOS SÁGAI KÁRPÁTALJÁN A XVIII. SZÁZAD VÉGE ÉS A XX. SZÁZAD ELSŐ FELE KÖZÖTT A LEVÉLTÁRI FORRÁSOK ALAPJÁN.....	57
Csopák Éva: AZ ALTRUIZMUS MEGJELENÉSE ÓVODÁS- KORÚ GYERMEKEK KÖRÉBEN	65
Dzsanda Galina: AZ UKRÁNNYELV-TANÍTÁS AKTUÁLIS KÉRDÉSEI A NEMZETISÉGI KISEBBSÉGI ISKO- LÁK KÉTNYELVŰ KÖZEGÉBEN.....	77
Fónai Mihály: OSZTÁLYTERMI BEFOGADÁS ÉS SAJÁTOS NEVELÉSI IGÉNY.....	85
Gonda Zsuzsa: DIGITÁLIS SZÖVEGFELDOLGOZÁS A MA- GYARTANÁRKÉPZÉSBEN	93
Greba Ildikó – Knobloch Beáta: AZ INKLUZÍV OKTATÁS FEJLŐDÉSE UKRAJNÁBAN.....	103
Hnatik Katalin: A MAGYAR MINT IDEGEN NYELV TANU- LÁSÁNAK LEHETSÉGES BUKTATÓI NYELVTANU- LÓI SZEMMEL	111
Hollósi Hajnalka Zsuzsanna: SZEMÉLYRE SZABOTT DIF- FERENCIÁLÁS AZ ALAPFOKÚ OKTATÁSBAN A LEMORZSOLÓDÁS ELLEN	119
Hollósi M. Cecília: A FŐISKOLÁSOK MENTÁLHIGIÉNÉS MEGSEGÍTÉSE PSZICHOLÓGIAI ESZKÖZÖKKEL.....	127
Horváth Kinga: A FELSŐOKTATÁS ELŐTT ÁLLÓ KIHÍVÁ- SOK A PÁLYAORIENTÁCIÓ MEGKÖZELÍTÉSÉBŐL.....	135

Horváth Kinga – Tóth Péter: PEDAGÓGUSHALLGATÓK NÉZETE AZ IDEÁLIS TANÁRI INTERAKCIÓS STÍLUSRÓL EGY EMPIRIKUS KUTATÁS TÜKRÉBEN	159
Huszi Ilona: A MEGFIGYELÉS MINT IRÁNYÍTOTT TEVÉKENYSÉG ALKALMAZÁSA AZ ANGOLTANÁRKÉPZÉSBEN	171
Juhász Valéria: A SIGHT WORD OLVASÁSTANÍTÓ MÓDSZER ALKALMAZHATÓSÁGA A MAGYAR OLVASÁSFEJLESZTÉSBEN	179
Kirdan Alexander: GAZDASÁGI SZAKEMBEREK KÉPZÉSÉNEK RENDSZERE LENGYELORSZÁGI ÉS UKRAJNAI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE ALAPJÁN	189
Kiss Julianna: AZ UKRAJNAI MŰVÉSZETOKTATÁS AZ OKTATÁSI TÖRVÉNYEK TÜKRÉBEN KURRIKULÁRIS ÉS EXTRAKURRIKULÁRIS SZÍNTEREKEN	193
Koncz Tímea: AZ ÓVODÁSOK ERKÖLCSI NEVELÉSE AZ IRODALOM ESZKÖZEIVEL.....	203
Kóré Dóra – Atroscsenko Tatjana: A LEENDŐ PEDAGÓGUS SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉSE MULTIKULTURÁLIS FELSŐOKTATÁSI KÖRNYEZETBEN	213
Kucsaj Tatjana – Kucsaj Olekszandr: IKT-TECHNOLÓGIÁK ALKALMAZÁSA A SZAKMAI TEVÉKENYSÉGRE VALÓ FELKÉSZÍTÉSBEN	219
Kuzminszkij Anatolij: AZ ÖNMENEDZSELÉS SZEREPE A SEGÍTŐ HIVATÁSBAN MINT A PSZICHOSZOMATIKUS KIÉGÉS MEGELŐZÉSÉNEK ESZKÖZE.....	223
Lebovics Viktória: TARASZ SEVCSENKO <i>ÁLOM</i> C. MŰVÉRŐL EGY KICSIT MÁSKÉNT	233
Margitics Marianna: IKT-TECHNOLÓGIÁK ALKALMAZÁSA AZ OKTATÁSBAN	241
Márton Sára: TKO1114	247
Molnár Ferenc: A BEREGI FŐESPERESI KERÜLET GÖRÖGKATOLIKUS NÉPISKOLÁINAK OKTATÁSI HELYZETE AZ 1840-ES ÉVEKBEN.....	255

Mónus Ferenc: MERRE TOVÁBB CIVILIZÁCIÓ? – A FENNTARTHATÓSÁGRA NEVELÉS HANGSÚLYAI A XXI. SZÁZAD KÖZ- ÉS FELSŐOKTATÁSÁBAN	265
Nagy Edit: A MUNKÁVAL ÖSSZEFÜGGŐ DISTRESSZ JELENTŐSÉGE ÉS KÖVETKEZMÉNYEI	275
Nagy György: AZ ISMERETEK HATÉKONY KÖZVETÍTÉSE KÖRNYEZETISMERET-ÓRÁN	285
Nagy Melinda – Strédl Terézia – Szarka László – Zahatňanská Mária – Poráčová Janka: TOLERANCIA ÉS TOLERANCIÁRA VALÓ NEVELÉS A SELYE JÁNOS EGYETEM TANÁRKÉPZŐ KARÁN	295
Nárai Márta: FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK SZEREPE A FIATALOK TÁRSADALMI ÉRZÉKENYÍTÉSÉBEN	305
Orosz Ildikó: A FORMÁLIS ÉS NONFORMÁLIS TANULÁSI TEVÉKENYSÉG KIEGYENSÚLYOZOTT ÖSSZEANGOLÁSA A FELNŐTTKÉPZÉSBEN	315
Pallay Katalin: A KÁRPÁTALJAI MAGYARSÁG AZ UKRÁN OKTATÁSPOLITIKA ÚTVESZTŐJÉBEN	321
Pallay Mária: NEMEK KÖZÖTTI BÉREGYENLŐTLENSÉG: A PÁLYAVÁLASZTÁS MINT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐ	333
Pávlovics Judit: A KORAI IDEGENNYELV-OKTATÁS TARTALMÁNAK ALAKULÁSA A XX. SZÁZAD VÉGÉN ÉS A XXI. SZÁZAD ELEJÉN	343
Pillar Granville: ESETTANULMÁNY: EMPIRIKUS VIZSGÁLAT AZ INTEGRÁLT MULTISZENZOROS INPUT HATÁSAIRÓL A NYELVFEJLESZTÉSRE	353
Sejko Anasztázia: A PEDAGÓGIAI PROGNOZIS TECHNOLOGIÁJA A FELSŐFOKÚ EGÉSZSÉGÜGYI OKTATÁSBAN	367
Simon Gabriella: A KEZDŐ PEDAGÓGUSOK MENTORI TÁMOGATÁSÁNAK HUMANISZTIKUS MODELLJE	373
Szilágyi Iván – Marinec Nagyija: A DEMOKRATIKUS OKTATÁSMENEDZSMENT MODELLJEI A VILÁG VEZETŐ ORSZÁGAIBAN	401
Szilágyi László: A NYELVTANULÁSI STRATÉGIÁK MINT MÓDSZER ALKALMAZÁSA AZ IDEGENNYELVTANULÁSBAN ÉS -TANÍTÁSBAN	409

Szontágh Pál Iván: PEDAGÓGUSJELÖLTEK ÁLTAL VÁLTOTT ÉS KÖVETETT ETIKAI ÉRTÉKEK	419
Taskovics Okszana: ONLINE CSOPORTOK SZEREPE A NYELVOKTATÁSBAN	429
Tokai Dalma: TEHETSÉGEK EGYÉNI FEJLESZTÉSE.....	437
Török Tamás: A PEDAGÓGIAI GYAKORLAT A SELYE JÁNOS EGYETEM TANÁRKÉPZŐ KARÁN	447
Vizáver Árpád: EGÉSZSÉGES ÉLETMÓDRA NEVELÉS A HALLGATÓK SPORTBAN ELÉRT EREDMÉNYESSÉGÉNEK NÖVELÉSÉVEL	455
Zorocskina Tatjana: A SZAKEMBERKÉPZÉS RENDSZERE NAGY-BRITANNIÁBAN	461
A II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA MESTERKÉPZÉSÉBEN RÉSZT VEVŐ TANÍTÓ SZAKOS HALLGATÓINAK A PUBLIKÁCIÓI	465
Bábel Zsuzsanna: A MAGZAT ELVESZTÉSE MINT KRÍZISHELYZET.....	467
Fekete Evelin: AZ ÓVODÁS GYERMEK ÉRZELMI INTELLIGENCIÁJÁNAK FEJLESZTÉSE MESÉKKEL	475
Hete Klára Annabella: A SZOCIALIZÁCIÓ ÉS ALKALMAZKODÁS MÉRFÖLDKÖVEI AZ ÓVODÁSKORÚ GYERMEK ÉLETÉBEN	485
Mészáros Renáta: KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS KAMASZOK KÖRÉBEN	493
Mitro Livia Etelka: TÁRSAS KAPCSOLATOK KISISKOLÁSKORBAN	503
Molnár-Hrábcsák Éva: JÁTSSZ VELEM! BÁBKÉSZÍTÉS, BÁBOZÁS 1. OSZTÁLYOS GYEREKEKKEL ÉS SZÜLEIKKEL	515
Nagy Nikoletta: A TANÓRAI KOMMUNIKÁCIÓ ÉS AZ ALKALMAZOTT MUNKAFORMA ÖSSZEFÜGGÉSEINEK VIZSGÁLATA ALSÓ TAGOZATBAN	525

ЗМІСТ

Борочі Агнеш: ШЛЯХ ВЧИТЕЛЯ-ПОЧАТКІВЦЯ В ТІНІ «ЧОРНОЇ ПЕДАГОГІКИ».....	21
Бергхауер-Олас Емьовке: МОЖЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МЕТОДОМ КІНЕТИЧНОГО ШКІЛЬНОГО МАЛЮНКУ	31
Біда Олена: ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	41
Чейке Катерина: СТАНОВИЩЕ РОМСЬКИХ УЧНІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ПЕРЦЕПЦІЇ.....	47
Човрій Софія: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ НА ЗАКАРПАТТІ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. НА ОСНОВІ АРХІВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	57
Чопак Єва: ФОРМИ ПРОЯВУ АЛЬТРУЇЗМУ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.....	65
Джанда Галина: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ БІЛІНГВІЗМУ	77
Фонаі Мігаль: ВКЛЮЧЕННЯ ДО СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ.....	85
Гонда Жужа: ОБРОБКА ЦИФРОВОГО ТЕКСТУ У ПІДГОТОВЦІ УГОРСЬКИХ ФІЛОЛОГІВ.....	93
Греба Ілдіко – Кноблех Беата: РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	103
Гнатик Катерина: МОЖЛИВІ НЕДОЛІКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИВЧЕННЯМ УГОРСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ, ОЧИМА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ	111
Голлоші Гойнолка Жужанна: ОСОБИСТІСНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ, СПРЯМОВАНА ПРОТИ «ВІДСІВУ» В ПОЧАТКОВІЙ ЛАНЦІ ОСВІТИ	119
Голлоші М. Цецилія: МЕНТАЛЬНА ГІГІЄНА СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ	127
Горват Кінга: ВИКЛИКИ ПЕРЕД АБІТУРІЄНТАМИ З ТОЧКИ ЗОРУ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ.....	135

Горват Кінга – Товт Петер: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВУЗІВ НА ІДЕАЛЬНІ ІНТЕРАКЦІЙНІ МОДЕЛІ ВИКЛАДАЧІВ	159
Густі Ілона: ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК КЕРОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ АНГЛІЙСЬКИХ ФІЛОЛОГІВ	171
Югас Валерія: ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ SIGHT WORD У РОЗВИТКУ ЧИТАННЯ УГОРСЬКОЮ МОВОЮ	179
Кірдан Олександр: ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ГАЛУЗІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	189
Кіш Юліанна: ШКІЛЬНА ТА ПОЗАШКІЛЬНА МИСТЕЦЬКА ОСВІТА В УКРАЇНІ У ДЗЕРКАЛІ ЗАКОНІВ ПРО ОСВІТУ.....	193
Конц Тімея: МОРАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКА ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРИ	203
Коврей Дора – Агросценко Тетяна: ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В ПОЛКУЛЬТУРНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	213
Кучай Тетяна – Кучай Олександр: ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ КОМП'ЮТЕРНИХ І КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	219
Кузьмінський Анатолій: РОЛЬ САМОМЕНЕДЖМЕНТУ ФАХІВЦЯ СОЦІОНОМІЧНОЇ ПРОФЕСІЇ ЯК ЗАСІБ РЕЗИСТЕНТНОСТІ ПСИХОСОМАТИЧНОМУ ВИГОРАННЮ.....	223
Лебович Вікторія: ПРО ПОЕМУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА «СОН» ІНАКШЕ.....	233
Маргітич Маріанна: ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНІКИ	241
Мартон Шара: ТКО1114.....	247
Молнар Федір: ОСВІТНЄ СТАНОВИЩЕ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИХ НАРОДНИХ ШКІЛ БЕРЕЗЬКОГО АРХІДІЯКОНСЬКОГО ОКРУГУ У 1840-Х РОКАХ	255

Монуш Ференц: ЦИВІЛІЗАЦІЯ – ЯК ДАЛІ? ПОСЛІДОВ- НІСТЬ У ВИХОВАННІ СТАЛОСТІ В СЕРЕДНІЙ ТА ВИЩІЙ ОСВІТІ У ХХІ СТОЛІТТІ.....	265
Надь Едіт: ЗНАЧЕННЯ ТА НАСЛІДКИ ДИСТРЕСУ У РОБОТІ .	275
Надь Дьєрдь: ЕФЕКТИВНІ ЗАСОБИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗНАЇЬ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА.....	285
Надь Мелінда – Штрелл Терезія – Сорко Ласло – Захатнянсь- ка Марія – Порачова Янка: ТОЛЕРАНТНІСТЬ ТА ВИ- ХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ФАКУЛЬТЕТУ ПІД- ГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. ЯНОША ШЕЙЕ	295
Нарої Марта: РОЛЬ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ЧУТЛИВОСТІ МОЛОДІ.....	305
Орос Ільдико: ГАРМОНІЙНЕ ПОЄДНАННЯ ФОРМАЛЬ- НИХ І НЕФОРМАЛЬНИХ ПЕРІОДІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОРΟΣЛОГО НАСЕЛЕННЯ.....	315
Поллої Каталін: ЗАКАРПАТСЬКІ УГОРЦІ В ЛАБІРИНТІ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	321
Полої Марія: ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ В ОПЛАТІ ПРАЦІ: ВИБІР КАР'ЄРИ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ	333
Павлович Юдіта: ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ РАННЬОЇ ІН- ШОМОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ ХХ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.	343
Піллар Гренвілл: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВВІД- НОГО ІНТЕГРАТИВНОГО МУЛЬТИСЕНСОРНОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК МОВИ	353
Шейко Анастасія: ТЕХНОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОГНО- ЗУВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ.....	367
Шімон Габрієлла: ГУМАНІСТИЧНА МОДЕЛЬ МЕНТОР- СЬКОЇ ПІДТРИМКИ ПЕДАГОГІВ ПОЧАТКІВЦІВ	373
Силадій Іван – Маринець Надія: ОСНОВНІ МОДЕЛІ ДЕ- МОКРАТИЧНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В ПРО- ВІДНИХ КРАЇНАХ СВІТУ	401
Сіладі Василь: ВИКОРИСТАННЯ СТРАТЕГІЙ ОВОЛО- ДІННЯ ІНШОМОВНОЮ ЛЕКСИКОЮ ЯК МЕТОДУ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	409

Сонтаг Пал Іван: ЕТИЧНІ ЦІННОСТІ КАНДИДАТІВ У ВЧИТЕЛІ	419
Ташкович Оксана: РОЛЬ ОН-ЛАЙН ГРУП У ВИКЛАДАННІ МОВИ	429
Токаї Далма: ІНДИВІДУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ	437
Терек Томаш: ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА НА ПЕДАГОГІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. ЯНОША ШЕЙЕ.....	447
Візавер Арпад: ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ: УДОСКОНАЛЕННЯ СПОРТИВНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СТУДЕНТІВ.....	455
Зорочкіна Тетяна: СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ	461
ПУБЛІКАЦІЇ СТУДЕНТІВ МАГІСТРАТУРИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПОЧАТКОВА ОСВІТА» ЗАКАРПАТСЬКОГО УГОРСЬКОГО ІНСТИТУТУ ІМ. ФЕРЕНЦА РАКОЦІ П.....	465
Бабел Жужанна: ВТРАТА ВАГІТНОСТІ ЯК ЖИТТЄВА КРИЗОВА СИТУАЦІЯ	467
Фекете Евелін: КАЗКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДОШКІЛЬНИКА	475
Гете Клара Аннабелла: ПЕРІОДИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА АДАПТАЦІЇ У ЖИТТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	485
Мейсарош Рената: РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН У ПІДЛІТКІВ	493
Митро Лівія-Етелка: СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.....	503
Молнар Грабчак Єва: ГРАЙСЯ ЗІ МНОЮ! ВИГОТОВЛЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРАЛЬНИХ ЛЯЛЬОК З ДІТЬМИ ТА ЇХ БАТЬКАМИ У ПЕРШОМУ КЛАСІ	515
Надь Ніколетта: ВИВЧЕННЯ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ КОМУНІКАЦІЄЮ ТА ІНШИМИ ФОРМАМИ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС УРОКУ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ.....	525

CONTENT

Baracsi, Ágnes: GRADUATES IN THE SHADOW OF „BLACK PEDAGOGY”	21
Berghauer-Olasz, Emőke: KINETIC SCHOOL DRAWING AS A METHOD OF REVEALING HIDDEN SOCIAL RELATIONSHIPS.....	31
Bida, Olena: TRAINING FUTURE PROFESSIONALS FOR HEALTH SAVING ACTIVITIES	41
Cséke, Katalin: THE TEACHERS’ PERCEPTIONS OF THE SITUATION OF ROMA STUDENTS.....	47
Csoóri, Zsófia: PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL PEDAGOGICAL EDUCATION IN TRANSCARPATHIA IN LATE 18 TH – THE FIRST HALF OF 20 TH CENTURY IN THE CONTEXT OF ARCHIVE SOURCES	57
Csopák, Éva: ALTRUISM DISPLAY AMONG PRESCHOOL CHILDREN.....	65
Dzsanda, Galina: CURRENT PROBLEMS OF UKRAINIAN LANGUAGE LEARNING IN ETHNIC MINORITY SCHOOLS IN THE CONTEXT OF BILINGUALISM	77
Fónai, Mihály: INCLUSION IN THE CLASSROOM AND SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS	85
Gonda, Zsuzsa: DIGITAL ADAPTATION OF TEXTS IN HUNGARIAN TEACHER TRAINING.....	93
Greba, Ildikó – Knobloch, Beáta: DEVELOPMENT OF INCLUSIVE EDUCATION IN UKRAINE.....	103
Hnatik, Katalin: THE POTENTIAL PITFALLS OF HUNGARIAN AS A FOREIGN LANGUAGE LEARNING	111
Hollósi, Hajnalka Zsuzsanna: PERSONALIZED DIFFERENTIATION IN PRIMARY EDUCATION AGAINST DROP-OUT.....	119
Hollósi M., Cecília: THE ROLE OF MENTALHIGENICS IN THE LIFE OF COLLEGE STUDENTS (OR WHAT CAN A PSYCHOLOGYST DO WHEN NOT TEACHING?).....	127
Horváth, Kinga: THE CHALLENGES FACING HIGHER EDUCATION IN PROFESSIONAL ORIENTATION	135

Horváth, Kinga – Tóth, Péter: FUTURE TEACHERS' VIEWS ON THE INTERACTION STYLE OF AN IDEAL PEDAGOGUE IN THE LIGHT OF AN EMPIRICAL RESEARCH.....	159
Husztí, Ilona: THE APPLICATION OF OBSERVATION AS A FOCUSED ACTIVITY IN ENGLISH TEACHER TRAINING.....	171
Juhász, Valéria: APPLICATION OF THE “SIGHT WORD” READING TEACHING METHOD IN THE READING DEVELOPMENT OF HUNGARIAN PUPILS.....	179
Kirdan, Alexander: PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS OF ECONOMIC SECTOR IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF THE REPUBLIC OF POLAND AND UKRAINE: COMPARATIVE ANALYSIS	189
Kiss, Julianna: ASPECTS OF CURRICULAR AND EXTRACURRICULAR ART EDUCATION IN UKRAINE IN LIGHT OF EDUCATIONAL LAW	193
Koncz, Tímea: CONVENTIONAL EDUCATION OF PRESCHOOLERS WITH THE HELP OF LITERATURE	203
Kóré, Dóra – Atroschenko, Tetiana: FORMING THE PERSONALITY OF THE FUTURE PEDAGOGUE IN THE MULTICULTURAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION.....	213
Kuchai, Tetiana – Kuchai, Oleksandr: PREPARING SPECIALISTS FOR PROFESSIONAL WORK BY MEANS OF COMPUTER AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES.....	219
Kuzminskyi, Anatolij: THE ROLE OF SELF-MANAGEMENT OF SPECIALISTS IN THE SOCIONOMIC PROFESSION AS A MEANS OF RESISTANCE TO PSYCHOSOMATIC BURNOUT.....	223
Lebovics, Viktória: ON TARAS SHEVCHENKO'S «COH (DREAM)» IN A DIFFERENT WAY	233
Margitics, Marianna: THE APPLICATION OF ICT IN EDUCATION	241
Márton, Sára: TKO1114	247
Molnár, Ferenc: THE GREEK CATHOLIC EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF MUNKÁCS (MUKACHEVO) EPARCHY IN THE MID-19 TH CENTURY	255

Mónus, Ferenc: WHICH DIRECTION TO FOLLOW, HUMAN CIVILIZATION? – SUSTAINABILITY EDUCATION EMPHASES IN THE PUBLIC AND HIGHER EDUCATION AT THE EARLY 21 TH CENTURY	265
Nagy, Edit: THE SIGNIFICANCE AND CONSEQUENCES OF WORK-RELATED DISTRESS	275
Nagy, György: EFFECTIVE COMMUNICATION OF KNOWLEDGE IN ENVIRONMENTAL EDUCATION.....	285
Nagy, Melinda – Strédl, Terézia – Szarka, László – Zahatňanská, Mária – Poráčová, Janka: TOLERANCE AND TOLERANCE EDUCATION AT FACULTY OF EDUCATION OF J. SELYE UNIVERSITY.....	295
Nárai, Márta: THE ROLE OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN SOCIAL SENSITIZATION OF YOUNGSTERS.....	305
Orosz, Ildikó: HARMONIZING LEARNING ACTIVITY OF ADULT POPULATION	315
Pallay, Katalin: TRANSCARPATHIAN HUNGARIANS IN THE MAZE OF UKRAINIAN EDUCATION POLICY	321
Pallay, Mária: REVISITING THE GENDER WAGE GAP: GENDER AND CAREER CHOICE	333
Pávlovics, Judit: EARLY FOREIGN LANGUAGE EDUCATION CONTENT FORMATION IN UKRAINE AT THE END OF THE 20 TH AND AT THE BEGINNING OF THE 21 ST CENTURY	343
Pillar, Granville: AN EMPIRICAL INVESTIGATION INTO THE EFFECTS OF INTEGRAL MULTI-SENSORY INPUT ON LANGUAGE DEVELOPMENT: A CASE STUDY.....	353
Sheyko, Anastasiya: TECHNOLOGY OF PEDAGOGICAL PROGNOSIS IN THE ESTABLISHMENTS OF HIGHER MEDICAL EDUCATION	367
Simon, Gabriella: THE HUMANISTIC MODEL OF MENTORING OF NOVICE TEACHERS	373
Szilágyi, Iván – Marinec, Nadia: MAIN MODELS OF DEMOCRATIC EDUCATIONAL MANAGEMENT IN THE LEADING COUNTRIES OF THE WORLD	401
Szilágyi, László: LANGUAGE LEARNING STRATEGIES IN INDEPENDENT LANGUAGE LEARNING.....	409

Szontagh, Pál Iván: THE ETHICAL ATTITUDES OF TEACHER CANDIDATES	419
Taskovics, Okszána: THE ROLE OF ONLINE GROUPS IN LANGUAGE TEACHING	429
Tokai, Dalma: INDIVIDUAL DEVELOPMENT OF GIFTED YOUTH.....	437
Török, Tamás: PEDAGOGICAL PRACTICE AT THE FACULTY OF EDUCATION OF J. SELYE UNIVERSITY	447
Vizáver, Árpád: HEALTHY LIFE STYLE EDUCATION: DEVELOPING STUDENTS' ATHLETIC SKILLS.....	455
Zorochkina, Tetiana: THE SYSTEM OF PROFESSIONAL EDUCATION IN GREAT BRITAIN	461
RESEARCH PAPERS OF STUDENTS STUDYING FOR MASTER'S DEGREE IN PRIMARY EDUCATION OF FERENC RÁKÓCZI II TRANSCARPATHIAN HUNGARIAN COLLEGE OF HIGHER EDUCATION.....	465
Bábel, Zsuzsanna: PREGNANCY STOP AS A LIFE CRISIS	467
Fekete, Evelin: PRESCHOOLER'S EMOTIONAL INTELLIGENCE DEVELOPMENT BY MEANS OF TALES	475
Hete, Klára Annabella: MILESTONES OF SOCIALISATION AND ADAPTATION IN THE LIFE OF PRESCHOOL CHILDREN	485
Mészáros, Renáta: COMMUNITY BUILDING AMONG TEENAGERS.....	493
Mitro, Livia Etelka: SOCIAL RELATIONSHIPS AT EARLY SCHOOL AGE	503
Molnár-Hrábcsák, Éva: PLAY WITH ME! – MAKING PUPPETS, PUPPETING FOR FIRST FORM KIDS AND THEIR PARENTS.....	515
Nagy, Nikolett: EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN CLASSROOM COMMUNICATION AND CLASSROOM WORK ORGANISATION IN PRIMARY EDUCATION.....	525

OSZTÁLYTERMI BEFOGADÁS ÉS SAJÁTOS NEVELÉSI IGÉNY

Fónai Mihály

Debreceni Egyetem
Állam-és Jogtudományi Kar
fonai.mihaly@law.unideb.hu

Abstract

The study deals with the effect of classroom exclusion and inclusion and special educational needs (hereinafter: SEN). The inclusion was studied by the students' own subjective experience in the research. The questionnaire – being developed during the project – was filled in by 11–12-year-old students. The analysed sample: n=271 Polish students; n=552 Hungarian students and n=280 Transcarpathian students. The aim of this presentation is to compare the Hungarian and Transcarpathian results. According to the students' responses, we can state that significant differences can be experienced between the incidence rate of self-esteem, acceptance and support, exclusion-inclusion, SEN and learning/behaviour problems.

Key words: inclusion, SEN, students with learning/behaviour problems, international comparison.

Absztrakt

Előadásomban az osztálytermi kirekesztésnek és befogadásnak, a sajátos nevelési igénynek a hatását és kapcsolatát elemzem. Az előadás alapjául szolgáló kutatásban a befogadást a gyermekek saját helyzetének szubjektív megélésével vizsgáltuk (Liberska et al. 2014). A projekt folyamán kifejlesztett kérdőívet 11–12 éves magyarországi (552 fő), lengyelországi (271 fő) és kárpátaljai (280 fő) diák között kérdeztük le (Fónai – Hüse, 2018). Előadásomban a kárpátaljai és a magyarországi eredményeket vetem össze. A tanulók válasza azt mutatják, hogy szignifikáns összefüggés van az önértékelés, a társas támogatás, a kirekesztés-befogadás, és az SNI-, BTM-zavarok előfordulásának gyakorisága között.

Kulcsszavak: inklúzió, SNI, BTM, nemzetközi összehasonlítás.

Fogalmi háttér

A tanulmányban ismertetésre kerülő *kutatás* arra keresi a választ, hogy az iskolai életben a befogadás és a kirekesztés hogyan függ össze a tanulmányi eredményekkel és tanulási problémákkal a tanulók önpercepcióján keresztül. Arra törekedtünk, hogy láthatóvá tegyük azokat a közvetítő szocializációs mozzanatokat, melyek a tanulókat az iskolai közösségekben pozicionálják és az önképbe beépülve a társadalmi beilleszkedésüket befolyásolják. A vizsgálat fókusza az egyén befogadottságának megélése, a jelenség az inklúzió és az exklúzió elméleti keretében értelmezhető.

Nemzetközi szintéren a közoktatásban egy több lépcsős reformfolyamat során indult el az integráció, alapvetően a fogyatékos gyerekek szegregált oktatásának csökkentésével és az oktatáshoz való hozzáférés kiterjesztésével (Salamanca Statement). A jogi és intézményi feltételek megteremtése mellett az implementációs folyamat kitermelte a SNI és hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztatása helyett az inkluzív iskolai gyakorlatot (Ainscow, Booth & Dyson, 2006). Jelen tanulmány elméleti keretét az inklúzióval és az exklúzióval, benne az iskolai inklúzióval és exklúzióval

foglalkozó modellek, és az SNI-tanulók, valamint a tanulási nehézségek elméletei jelentik (Booth 2005; Hansen 2016; Hansen et al. 2018, Zolnai et al. 2014).

Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a vizsgált jelenségeknek többféle megközelítési- és értelmezési módja van, ami részben diszciplináris jellegű, hisz ugyanazt a jelenséget vizsgálva a szociológia és a neveléstudomány, benne a gyógypedagógia máshová helyezi a hangsúlyt. Maga a jelenség is komplex, így a kutatások és az elemzések a szegregáció, diszkrimináció, marginalizáció, szelekció, exklúzió, integráció és inklúzió dimenzióit és problémáit vehetik és veszik figyelembe. A változt, lehetséges jelenségek és folyamatok ezen túlmenően makro-mezo és mikroszinten jelenhetnek meg, ez is alakítja a kutatásokat és a jelenségek teoretikus értelmezését, ráadásul ugyanaz a jelenség és folyamat lehet makro és mikroszintű is (például a szelekciós és a szegregációs folyamatok érinthetik a teljes iskolarendszert, de érvényesülhetnek egy iskolában is). Jelen tanulmányban elsősorban mikroszintű megközelítést alkalmazok, a kutatás fókusza is az osztálytermi folyamatokra irányult.

Ahhoz, hogy az osztálytermi befogadás (inklúzió) és az SNI kapcsolatát vizsgálhassuk, opreacionalizálni kell magának az SNI-nek a fogalmát. A kutatás során az SNI-nek a szakirodalomban elfogadott fogalmát vetjük alapul, maga a szakirodalom szélesebb kontextusban, az integráció és az inklúzió kontextusában tárgyalja a jelenséget (Bánfalvy 2002, Csányi 2001, Papp 2012, Pető 2003, Szabó 2015), ezen túlmenően pedig a (magyarországi) jogi szabályozás terminusait fogadtuk el. Magyarországon a Köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény alapján a főfogalom a *különleges bánásmódot igénylő gyermek*. Ezen a kategórián belül:¹

Sajátos nevelési igényű (SNI) tanuló: az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján mozgásszervi, érzékszervi, értelmi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd.

Beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermek: az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizott-

¹ Forrás: http://www.jgyph.hu/mentorhalo/tananyag/A_pedagogiai_diagnosztika_elmleti_s_gyakorlati_tartalmi_megjtsaV2/241_a_sajtos_nevelsi_igny.htz

ság szakértői véleménye alapján az életkorához viszonyítottan jelentősen alulteljesít, társas kapcsolati problémákkal, tanulási, magatartásszabályozási hiányosságokkal küzd, közösségbe való beilleszkedése, továbbá személyiségfejlődése nehezített vagy sajátos tendenciákat mutat, de nem minősül sajátos nevelési igényűnek.

Módszer és minta

A tanulmány egy nemzetközi kutatás empirikus eredményein alapul, melyet a Visegrádi Alap támogatott („How to help children from families of ethnic minorities in the adaptation to school in V4 countries”, application ID 11410116).

A kutatás célja az iskolai, osztálytermi inklúzió és exklúzió vizsgálata volt, alapvetően az etnikai csoportokhoz tartozó diákok osztályon belüli helyzetére fókuszálva. Ugyanakkor a kutatás módot adott az inklúzióra ható egyéb változók vizsgálatára is (nem, tanulmányi eredmény, iskolai siker, szülők iskolai végzettsége – lásd: Fónai–Hüse 2018).

Az alkalmazott önkitöltős kérdőív dimenziói a következők voltak: tanulói önértékelés (milyen tanuló vagyok), QSL-skála (Question of School Life), SNI és BTM, támogató kapcsolatok, iskolai sikerek és kudarcok, települési, családi háttér, háztartás, vallásosság, etnikai hovatartozás. Az SNI eredeti hét különálló kérdését (hét önálló változó) a más változókkal való kapcsolat elemzése miatt egy változóba vontuk össze, mely változóknak négy értéke van (a továbbiakban: összevont SNI-változó, lásd a 2., 3. táblázatban).

A Farnicka és munkatársai (Farnicka et al. 2014) által kidolgozott új eszköz, a Questionnaire of School Life, QSL, jól alkalmazható az iskolai-osztálytermi marginalizáció mérésére. A QSL 12 kérdésből/állításból áll, amelyek három dimenzióba (alskálába) csoportosíthatók: az önbecsülés, az elfogadottság és társas támogatás, valamint a kirekesztés.

Az SNI és a BTM jelenségét nyolc kérdéssel operacionalizálta a kutatócsoportunk (ezen belül az SNI-problémákra hét, a BTM-problémákra egy kérdés vonatkozott), melyek a megkérdezett diákok életkori sajátosságait is figyelembe vették a kérdések megértéséhez. Ezen túlmenően az SNI- és BTM-kérdéseknek a kutatási etikai elvárásoknak is meg kellett felelni. A tanulmányban bemutatott eredmények kapcsán hangsúlyozni kell, hogy azok a tanulók *percepcióját tükrözik az egyes, vizsgált jelenségekről és kérdésekről, és nem azonos a szakértők által megállapított és igazolt SNI-tünetekkel, problémákkal*. Emiatt a diákok által jelzett problémák előfordulása magasabb, mint a szakértői besorolásé.

A kutatás két hullámban történt, 2014–2015-ben Lengyelországban és Magyarországon kérdezték meg a tanulókat, majd 2017–2018-ban Kárpátalján. Az így kialakult mintába 271 lengyel, 552 magyar, és 280 kárpátaljai diák került.² A kutatás tényfeltáró kutatásnak tekinthető, különösen a QSL-skála és az SNI-jelenségeket vizsgáló dimenzió (kérdésközpont) esetében.

Eredmények

Elsőként vizsgáljuk meg, hogy a lehetséges SNI- és BTM-problémák mennyire elterjedtek a két vizsgált almintában. Hangsúlyozom, hogy nem szakemberek mérésén vagy szakemberek által igazolt problémákról, tanulási zavarokról van szó, a diákok önbesorolásán és a kérdéssel kapcsolatos percepcióján alapulnak az eredmények, melyek lényegesen eltérhetnek a „hivatalos”, igazolt SNI-problémák előfordulási gyakoriságától. A kérdéseket úgy fogalmaztuk meg, hogy azok megfeleljenek az SNI egyes területeinek, egyben a diákok értsék is azokat, továbbá a kérdések ne legyenek bántóak (1. táblázat).

1. táblázat. Van-e olyan problémád, ami a tanulást és az iskolába járást nehezíti számodra (többet jelölhet, %)?

	Kárpátaljai tanulók	Magyarországi tanulók	Sign.
Hallásprobléma	8,2	9,3	ns.
Látásprobléma	22,5	18,6	ns.
Mozgásszervi probléma, mozgásszervi sérülés	8,0	6,4	ns.
Beszédfigyetéklenség, beszédhiba	8,0	9,6	ns.
Nehézségek az olvasással	15,6	31,8	0,000
Nehézségek az írással	14,9	24,3	0,001
Nehézségek a számolással	18,8	34,3	0,000
Nehezen barátkozom, nem szívesen beszélgetek, játszok másokkal	10,7	21,1	0,000

Forrás: „How to help children from families of ethnic minorities in the adaptation to school in V4 countries” ID 11410116. Magyarországi és Kárpátaljai adatfelvétel

A kárpátaljai és a magyarországi alminták között a nem organikus eredetű tanulási problémák esetében érvényesülnek szignifikáns különbségek. Az organikus eredetű problémák említési gyakorisága igen magas, különösen a látás esetében. Ehhez képest a diákok kisebb részének van igazolása és

² Az egyes alminták megoszlása a következő: 271 lengyel (95,6% lengyel, 4,4% kettős identitású). 552 magyar (80,3% nem roma; 11,6% roma, 6% kettős, és 2,2% egyéb identitású). 280 kárpátaljai (64,6% nem roma, 18,9% roma, 8,9% magyar–ukrán, 7,5% magyar–roma identitású) diáko

felmentése valamilyen tanulási problémája miatt (a kárpátaljai mintában 9,5%, a magyarországi mintában 8,3%). A „diszek”, valamint a beilleszkedési és tanulási, magatartási nehézségek előfordulási gyakorisága is igen magas mindkét mintában, de kiugróan magas a kárpátaljai mintában. Ez összefügghet azzal is, hogy a kárpátaljai tanulók szüleinek az iskolai végzettsége sokkal alacsonyabb a magyarországi válaszolók szüleinek a végzettségénél (lásd: Cséke–Fónai 2018, Fónai–Hüse 2018), kedvezőtlenebbek a szülők foglalkoztatási mutatói, és a családok anyagi helyzete (ahogy azt a tanulók érzékelik), továbbá magasabb körökben a roma származású tanulók aránya. Ezek a jellemzők a „hátrányos helyzet” és a „halmozottan hátrányos helyzet” mutatói, melyek oksági hatást gyakorolnak az SNI-jelenségek kialakulására (Bánfalvy 2009).

2. táblázat. Az összevont SNI-mutatók megoszlása (%)

	Kárpátaljai tanulók	Magyarországi tanulók
Nem említ tanulási problémát	40,0	59,4
Egyet említ	21,4	19,4
Több mint kettőt említ	17,5	11,1
SNI- és BTM-problémát egyaránt említ	18,9	7,4
Csak BTM-problémát említ	2,1	2,7
Összesen, fő	280	552

Forrás: „How to help children from families of ethnic minorities in the adaptation to school in V4 countries” ID 11410116.
Magyarországi és Kárpátaljai adatfelvétel. sign.: 0,000

Az elemzés során összevontuk az eredetileg önálló kérdésként szereplő SNI- és BTM-változókat egy változót képezve azokból. Az „összevont” SNI-változó esetében is érvényesülnek azok a különbségek, melyeket az 1. táblázat mutat. Míg a magyarországi válaszolók csaknem hattizede számolt be arról, hogy nincs semmilyen tanulási problémája, a kárpátaljai válaszoló diákoknak csak a négytizede jelölte ezt az opciót. Különösen jelentős az eltérés a több SNI egyidejű említésében, valamint az SNI és a BTM egyidejű előfordulásában. Ez a két vizsgált tanulói minta már említett családi, társadalmi háttérével is összefügghet. A tanulást nehezítő problémák, különösen a „diszek” (olvasási, írási, számolási problémák, nehézségek) befolyásolhatják az osztálytermi befogadást, elfogadást is. Korábbi tanulmányainkban rámutattunk, hogy az inklúziót az iskolai sikerek jelentős mértékben alakítják – minél sikeresebb valaki az iskolában, annál inkább elfogadják, nem érzékel kirekesztést, és nő az önbecsülése is, azaz az iskolai siker képes csökkenteni a kirekesztést, és növelni a befogadást

(Cséke–Fónai 2018, Fónai–Hüse 2018). Eddigi elemzéseinkben elsősorban a szocio-demográfiai változók hatását vizsgáltuk, a QSL-alskálák és az SNI összefüggéseit még nem elemeztük. Az várható volt az eddig kifejtettek alapján is, hogy a QSL és az SNI között is szoros kapcsolat van, az SNI alacsonyabb előfordulási gyakorisága gyakorolhat pozitív hatást a QSL-alskálák értékeire (lásd: 3. táblázat).

3. táblázat. A QSL-alskálák és az SNI előfordulási gyakorisága közötti összefüggés (ötfokozatú skálaátlagok).

	Önbecsülés		Elfogadás és támogatás		Kirekesztés	
	Kárpátaljai tanulók	Magyarországi tanulók	Kárpátaljai tanulók	Magyarországi tanulók	Kárpátaljai tanulók	Magyarországi tanulók
Nem említ tanulási problémát	3,04	3,30	3,84	3,93	1,86	1,67
Egyet említ	2,77	3,15	3,76	3,90	1,88	1,76
Több mint kettőt említ	2,76	2,97	3,57	3,75	2,02	1,87
SNI- és BTM-problémát egyaránt említ	2,70	2,99	3,13	3,22	2,43	2,24
Csak BTM-problémát említ	2,60	3,27	3,73	3,41	2,21	2,40
Sign.	0,000		0,000		0,000	

Forrás. „How to help children from families of ethnic minorities in the adaptation to school in V4 countries” ID 11410116. Magyarországi és Kárpátaljai adatfelvétel.

Az eredmények ezt a várakozást igazolják, hisz csaknem lineáris összefüggés van az SNI gyakorisága és a QSL alskálák értékei között. A két alminta között mindhárom esetben szignifikáns különbség érvényesül, a magyarországi válaszolók esetében rendre magasabb skála értékeket regisztrálhatunk, azaz magasabb az önbecsülésük (szubjektív percepciója), a társas támogatás, és alacsonyabb az általuk észlelt kirekesztés.

Ha a QSL alskálák és SNI–BTM előfordulási gyakoriságának a kapcsolatát vizsgáljuk, az tapasztalható, hogy az SNI–BTM előfordulása valóban növeli az észlelt kirekesztést, és csökkenti az önbecsülést és a társas támogatást. Ebből a korábbi tanulmányainkban megfogalmazott állítás alapján az következik, hogy az „SNI-s” tanulóira irányuló, támogató iskolai módszerek és programok (melyek ismertek, hisz a gyógypedagógia eszköztárába tartoznak) ha növelik az „SNI-s” tanulók iskolai sikereit, az képes lesz esetükben is az önbecsülés és a társas támogatás növekedésére, és az észlelt kirekesztés csökkentésére.

Összegzés

Tanulmányomban egy nemzetközi kutatásnak a QSL-re és az SNI-re vonatkozó eredményeit elemeztem. A QSL-skála alkalmas az önbecsülés, a társas támogatás és a kirekesztés mérésére. A tanulmány két fő eredménye, hogy jelentős különbség tapasztalható a diákok válaszai alapján a különböző tanulási problémák tanulói percepciójában a kárpátaljai és a magyarországi minta között, melyet a lényegesen eltérő szocio-demográfiai mutatókkal magyaráztam. Összefüggést találtam a QSL-alskálák és az SNI gyakorisága között is: az SNI előfordulása a diákok válaszai alapján csökkenti az önbecsülést, a társas támogatást és növeli a kirekesztés esélyét, illetve annak a szubjektív észlelését. Az eredmények arra hívják fel a figyelmet, hogy részben az iskola általános működésével – ad-e sikereket a tanulóknak –, illetve a gyógypedagógia rendelkezésére álló eszközök, eljárások alkalmazásával a különbségek és a kirekesztés csökkenthetők.

Hivatkozott irodalom

- Ainscow, M.–Booth, T.–Dyson, A. (2006): *Improving schools, developing Inclusion*. Londres, Routledge.
- Bánfalvy Cs. (2009): *A fogyatékos emberek iskolai integrációjáról*. Esély, 2. pp. 3–16.
- Booth, T. (2005): *Keeping the Future Alive: Putting Inclusive Values in Action*. Forum, 47 (2–3) 151–158. Booth, T. – Ainscow, M. (2002). *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education (CSIE).
- Csányi Y. (2001): *Különtámogatás: szegregáltan vagy integráltan?* Educatio, 2. pp. 232–243.
- Cséke K.–Fónai M. (2018): A kezdet kezdetén: kárpátaljai roma tanulók az iskolában. In: Torgyik Judit (szerk.): *Néhány társadalomtudományi kutatás és innováció*. Komarno, International Research Institute. pp. 204–212.
- Farnicka, M.–Liberska, H.–Kosiková, V.–Lovasová, V.–Freudenreich, D. (2014): „A New Tool in the Fight against Social Exclusion: The Questionnaire of School Life (QSL).” In: *A Child of many Worlds: Focus on the Ethnic Minority Problem*. (eds. Liberska, H. – Farnicka, M.). Frankfurt am Main, Peter Lang. pp. 177–191.
- Fónai M.–Hüse L. (2018): *Roma tanulók és az iskola: befogadás és kirekesztés*. In: Endrődy-Nagy Orsolya – Fehérvári Anikó (szerk.): *Innováció, kutatás, pedagógusok*. Budapest: Magyar Nevelés-és Oktatókutatók Egyesülete. pp. 600–611.
- Hansen, J. H. (2016). *Social imaginaries and inclusion*. In M. A. Peters (Eds.), *Encyclopedia of educational philosophy and theory*. Singapore, Springer. pp. 1–6.
- Hansen, J.H.–Jensen, C.R.–Lassen, M.C.–Molbaek, M. (2018): *Approaching Inclusion as Social Practice: Processes of Inclusion and Exclusion*. Journal of Educational and Social Research Vol. 8 No.
- Papp G. (2012): *Az integráció, inklúzió fogalmak tartalmi elemzése gyógypedagógiai megközelítésben nemzetközi és magyar szinten*. Gyógypedagógiai Szemle, 4. pp. 1–7.

- Pető I. (2003): *Inklúzió a nevelésben*. Iskolakultúra, 10. pp. 3–12.
- The Salamanca Statement. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1875067208000849#bib57>
- Szabó, D. (2015): *A fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatos holisztikus megközelítések kialakulásának összefüggései*. Magyar Pedagógia, 115. évf. 4. pp. 319–342.
- Zolnai, E.–Balogh, E.–Barnucz, N.–Fónai, M.–Hüse, L. (2014): Possibility, Challenge or Barrier? Tasks of Public Education: The International Outlook and the Hungarian Situation. In. Hanna Liberska and Marzanna Farnicka (ed): *A Child of Many Worlds: Focus on the Ethnic Minority Problem*. Frankfurt: Peter Lang Verlag. pp. 141–163.

Виклики ХХІ століття у сфері середньої та вищої освіти Східної та Центральної Європи в процесі реформування освіти. Збірник наукових робіт Міжнародної науково-практичної конференції «Виклики ХХІ століття у сфері середньої та вищої освіти Східної та Центральної Європи в процесі реформування освіти», Берегове, 28–29 березня 2019 року / Редактори: Емьовке Бергхауер-Олас, Ілона Гаврилюк, Єва Гуттерер та Каталін Поллої – Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2019. – 540 с.

ISBN 978-617-7692-33-0

Збірник містить матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Виклики ХХІ століття у сфері середньої та вищої освіти Східної та Центральної Європи в процесі реформування освіти», яка відбулася 28–29 березня 2019 року в м. Берегове. Організатор конференції – кафедра педагогіки та психології Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ.

УДК: 061.3(477.87)

К– 93

Наукове видання

ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ У СФЕРІ СЕРЕДНЬОЇ
ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ СХІДНОЇ ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ
ЄВРОПИ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

Міжнародна науково-практична конференція
Берегове, 28–29 березня 2019 року

Збірник наукових робіт

2019 р.

Редактори:

*Емьовке Бергхауер-Олас, Ілона Гаврилюк,
Сва Гуттерер та Каталін Поллої*

Коректура:

Ільдико Гріца-Варцаба, Маріанна Леврінци, Олександр Кордонець

Верстка:

Вікторія Товтін, Олександр Добош

Обкладинка:

Олександр Добош

На обкладинці: студенти спеціальностей «початкова освіта» та «дошкільне виховання» кафедри педагогії та психології. Фото зроблені Євою Чопак та Маргаритою Ешпан на кафедральних заходах.

Відповідальні за випуск:

Ільдико Орос, Олександр Добош

Видавництво та поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36, e-mail: print@rik.com.ua

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*

Підписано до друку 11.03.2019

Папір офсетний. Ум. друк. арк. 43,5. Формат 70x100/16.

Замовл. №637. Тираж 300.